

автор передм. В. Моторний; редкол.: Б. Якимович (голова), В. Моторний, Г. Чопик]. – 2-е вид., допов. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – С. 8–13. 34. Приступа П.І. Говірки Брюховицького району Львівської області. – К., 1957. – 132 с. 35. Ястремська Т. Діалектний простір Галичини: говірки української мови / Т. Ястремська // Українська мова в Галичині: історичний вимір / [відп. ред. Я. Ісаєвич, М. Мозер, Н. Хобзей]. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. (Серія "Історія мови"). – 2011. – С. 55–106. 36. Ястремська Т. Діалектний простір Галичини: говірки української мови / Т. Ястремська // Українська мова в Галичині: історичний вимір / [відп. ред. Я. Ісаєвич, М. Мозер, Н. Хобзей]. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. (Серія "Історія мови"). – 2011. – С. 55–106. 37. Ястремська Т. Діалектний простір Галичини: говірки української мови / Т. Ястремська // Українська мова в Галичині: історичний вимір / [відп. ред. Я. Ісаєвич, М. Мозер, Н. Хобзей]. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. (Серія "Історія мови"). – 2011. – С. 55–106. 38. Лесів М. Бойківські говірки в дослідженнях у XIX і XX ст. / М. Лесів // Софія Рабій-Карпинська. Бойківські говірки. Збірник статей / [зібрав і підготував до друку В. Пилипович]. – Перемишль, 2011. – Т. XVIII. – С. 15–38. 39. Лесів М. Бойківські говірки в дослідженнях у XIX і XX ст. / М. Лесів // Софія Рабій-Карпинська. Бойківські говірки. Збірник статей / [зібрав і підготував до друку В. Пилипович]. – Перемишль, 2011. – Т. XVIII. – С. 15–38. 40. Колодинська Т. Стан і перспектива досліджень українських надсянських говірок у Польщі / Т. Колодинська // Teka kom.Pol.-Ukr: Zwiaz.Kult. – OL PAN, 2010. – С. 77–84. 41. Котляр М. Галицько-Волинський ізвод у колі давньоруських літописів / М. Котляр // Київська старовина. – 1999. – № 1. – С. 13–21. 42. Галас А. Із когорти фундаторів: (до 110-річчя від дня народження І. Г. Чередниченка) / А. Галас // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія. – 2008. – Вип. 18. – С. 139–142.

Татьяна Гуменюк

ВКЛАД ЛЬВОВСКИХ ЯЗЫКОВЕДОВ В РАЗВИТИЕ УКРАИНСКОЙ ФИЛОЛОГИИ В УССР ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XX В.

В статье проанализировано историческое развитие украинского языкознания западных областей УССР во второй половине XX в. Выделены основные направления исследований, обобщена научная наработка львовских ученых. Установлено, что в трудах послевоенного периода на западноукраинских землях полнее всего представлена фонетическая система, лексика и фразеология конкретных говоров.

Ключевые слова: Институт общественных наук АН УССР во Львове, развитие украинского языкознания, научные исследования, кафедра украинского языка, львовские языковеды.

Tetiana Humeniuk

CONTRIBUTION OF THE LVIV LINGUISTS INTO THE DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN PHILOLOGY IN THE USSR IN THE SECOND PART OF XX CENTURY

Historical development of the Ukrainian Linguistics in the western regions of the USSR in the second part of XX century is analyzed in the article. Key directions of the research are distinguished; scientific achievements of the Lviv scholars are summarized. It was proved that the phonetic system, vocabulary and phraseology of specific dialects were presented to the full in the works of the postwar period on the West Ukrainian territories.

Key words: the Institute of Social Sciences of the Academy of Science of the USSR in Lviv, development of the Ukrainian Linguistics, scientific research, the department of Ukrainian, Lviv linguists.

УДК 39-057.56(4+47)“20”

Оксана Кичак

ПОБУТ ЗАКАРПАТСЬКИХ ЗАРОБІТЧАН ЗА КОРДОНОМ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ. (РЕЗУЛЬТАТИ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)

Стаття підготовлена на основі польових досліджень (анкетування та інтерв'ю трудових мігрантів Закарпаття). Тут подається інформація про особливості повсякденного життя та умови праці закарпатських заробітчан у країнах призначення. Особливості працевлаштування та вдалого заробітку за кордоном пов'язуються із економічними трансформаціями у світі та психологічними й культурними особливостями, які відбуваються на чужині із закарпатцями. Значна увага у дослідженні приділяється порівнянню та опису становища місцевих трудових мігрантів у Росії та країнах Західної Європи.

Ключові слова: побут, трудові мігранти Закарпаття, країни-реципієнти, початок ХХІ ст., польові дослідження.

Закарпатська область, через близьке прикордонне розміщення до країн зі стабільною економікою, стала однією із перших з-поміж інших регіонів за кількістю трудових мігрантів. Згідно із результатами офіційного моніторингу, 125–250 тис. мешканців працюють за кордоном. Реальні ж

масштаби заробітчанства значно більші. Потрібно визнати, що сформувалася більш-менш стала група осіб, які, втративши роботу або отримуючи мізерну платню, роблять ставку на поїздки за кордон, як на важливе джерело прибутку і, як наслідок, значну частину часу живуть у країнах-працедавцях. Вони живуть і працюють за кордоном, займаються заробітчанством, так би мовити, професійно. Мігрантський спосіб життя став для них звичним. Саме через це науковий інтерес представляють дослідження їх повсякденного життя у країнах призначення. Мусимо відзначити, що, попри актуальність, тема трудової міграції у сприйнятті широкого загалу пов'язана із міфами та стереотипами: у багатьох немає розуміння глибинних причин і масштабів такого явища. Тому нам хотілося б запропонувати власне бачення цієї проблеми.

Метою статті є спроба, на основі польових досліджень автора, окреслити основні риси повсякденного життя трудових мігрантів Закарпаття у країнах Західної Європи та у Російській Федерації.

На сьогодні немає комплексних наукових досліджень, присвячених як повсякденному життю й умовам праці українських трудових мігрантів за кордоном взагалі, так і побуту саме закарпатців у країнах-реципієнтах на початку XXI ст. зокрема. Дослідницькі роботи вітчизняних авторів, присвячені трудовій міграції українців наприкінці XX – початку XXI ст., акцентують свою увагу переважно на визначенні кількості заробітчан, розкритті причин, що змушують їх шукати кращої долі на чужині, висвітленні соціально-економічних наслідків цього явища тощо. При цьому дослідження особливостей побуту у країнах призначення практично не проводилося взагалі. Тим більше, відсутніми є студії, що базувалися б на закарпатському досвіді вказаної проблематики. Йдеться про низку окремих публікацій наукового та публіцистичного характеру останніх років, автори яких так чи інакше аналізували питання життя та побуту українських заробітчан за кордоном.

Теоретичною основою статті є дослідження, присвячені зовнішній трудовій міграції в Україні. До них належить, наприклад, роботи С. Білецького, А. Хохлюка [7], С. Пирожкова, О. Малиновської, Н. Марченко [18], К. Левченко, І. Трубавіної, І. Цушка [20], у яких основна увага звертається на соціально-економічні аспекти заробітчанства, причини, наслідки та стратегію трудової міграції українців. Закарпатський досвід вивчення трудової міграції представлений працею автора [13], у якій у доступній формі подається аналіз трудової міграції українців Закарпатської області на початку XXI ст., а основні характеристики заробітчанства жителів краю – його соціально-економічні передумови, характер, напрямки та особливості, соціальний портрет закарпатського гастарбайтера, сім'я і сімейні відносини в умовах трудової міграції розглядаються на основі зібраних польових матеріалів, даних офіційної статистики обласного центру зайнятості та численних публікацій.

Дані про трудову міграцію у Російську Федерацію (далі – РФ), зокрема, про тамтешні умови життя та праці для українців-гастарбайтерів, отримуємо із праць Т. Андреєвої [3], О. Кичак [12], М. Новикова, П. Седакова [17] та матеріалів Міжнародної конференції "Трансформації маскулінності у XXI ст." [16] тощо.

Із повсякденним життям сучасних заробітчан з України у країнах Західної Європи знайомимося із праць І. Вовка [9], М. Сороневича [19], С. Сумльонного [21] та інших. Низка досліджень електронних періодичних видань, як "Моя Італія" [23–24], "Навігатор" [25] та інші вказують на рабські умови праці українців за кордоном, на те, що часто складні життєві обставини, з якими вони стикаються у повсякденні у країнах-працедавцях і з якими самостійно вони не в змозі впоратися, стають значними перешкодами і мають руйнівні наслідки для українських трудових мігрантів. При цьому автори усе ж відзначають, що, незважаючи на напружений графік роботи та відірваність від родини, трудова міграція продовжує вабити українців.

Очевидно, що реконструкція побуту закарпатських заробітчан за кордоном на початку XXI ст. вимагає залучення широкого кола польових джерел, зібраних автором шляхом інтерв'ювання та анкетування місцевих мігрантів і записаними з їх слів студентами історичного факультету Ужгородського національного університету. У них заробітчани та їх рідні, зазвичай, досить детально розповідають про своє життя за кордоном, взаємовідносини із працедавцем та громадянами приймаючого суспільства, про те, як до них ставляться на чужині, на які роботи найчастіше наймають. Аналіз інтерв'ю і усних історій, зібраних нами, викладений у щоденниках польових досліджень. Таким чином, ця стаття виконана на основі власних польових досліджень та низки публікацій вітчизняних дослідників.

Істотна ознака трудової міграції закарпатців – заняття некваліфікованою, важкою і непрестижною працею. Заповнення українськими трудовими мігрантами окремих "ніш" в іноземних економіках, дало змогу вести мову про "етнічне маркування" певних видів діяльності. Більшість закарпатських мігрантів працює у будівельному секторі (71,4 % чоловіків і 10,6 % жінок), або зайняті виконанням іншої некваліфікованої праці (23 %) [5, с. 86].

У СНД існують кілька поширених уявлень про цих людей. Зокрема, прийнято вважати, що гастарбайтери – люди нещасні й знедолені, змушені важкою, брудною, непрестижною працею заробляти гроші, щоб не померти із голоду, вони живуть у нелюдських умовах; страждають від ворожого, неприймаючого їх соціального середовища, змушені терпіти приниження й відкрито агресивне ставлення до себе; гастарбайтери – люди низького культурного та інтелектуального рівня, що дозволяє їм зносити важкі умови праці та побуту.

Побут наших заробітчани невіддільний від роботи: заробітчани живуть на будівництвах, у квартирах, які саме й ремонтують, орендують дешеве житло поблизу заміських будівельних об'єктів. Особливістю культурної участі в житті приймаючого суспільства є те, що трудові мігранти намагаються привнести у свій побут і дозвілля деякі риси звичного життя [1]. Так, П. Калинич розповідав, що "стараюсь навіть там кожну неділю, як дома, ходити до церкви на Службу Божу" [13, с. 44]. Та найчастіше ці люди працюють по 12–13 год. щоденно, без вихідних. Їх перевантажують, їм не доплачують. Вони живуть деколи по 12 осіб у кімнаті й сплять покотом, а то й просто змушені проводити ніч у кабіні вантажівки.

З інтерв'ю закарпатських заробітчани нам вдалося хоча б поверхнево порівняти режими роботи на будівництвах та заводах у Москві й Петербурзі, з одного боку, і умови праці на будівництвах країн Західної Європи, з іншого, щоб зрозуміти, що відбувається із робітниками у цих двох трудових системах. Як наслідок, зроблено висновки, і один із них цілком підтверджує провідну ідею Міжнародної конференції "Трансформації маскуліності в ХХІ ст." про те, що як у європейських країнах, так і у РФ "жорсткий дисциплінарний режим робить негативний вплив на чоловічу сексуальність, тілесне і ментальне здоров'я. Робітники за такого режиму мають менше шансів створити стабільні сімейні та сексуальні відносини, ніж робітники з прийнятними трудовими умовами. Таким чином, система праці впорядковує і регулює приватне (у т.ч. сексуальне) життя робітників-чоловіків" [7].

В ідеалі іноземний працівник повинен їхати вже на конкретне місце роботи, маючи як мінімум попередню домовленість із роботодавцем щодо умов своєї зайнятості. У реальності ж все відбувається інакше: багато закарпатських трудових мігрантів, збираючись чи то у країни Західної Європи, чи то у РФ, не мають чітких уявлень ні про те, де працюватимуть, ні про те, де проживатимуть. А знайти житло і роботу в чужій країні без знання мови, законів і культури – завдання не з легких. Тобто, вони приїжджають не на роботу, а на заробітки. Як наслідок, спочатку закарпатцю за кордоном дуже важко. Незнання мови просто виводить людину із себе, пригнічує. "А ще треба знайти житло, за яке потрібно платити, наприклад, в Італії, Іспанії чи Португалії, близько 200 євро, і ще багато різних нюансів. Але вже невдовзі починаєш розуміти: там класно (принаймні у країнах Західної Європи)! Ціни досить помірні. За 30 євро ти їдеш з переповненим візком продуктів. Звичайне вино коштує 2–4 євро, м'ясо – 6. У порівнянні з купівельною спроможністю українця, у них життя "доступне" (інтерв'юєр – О. Граб, 24 роки) [17, с. 19]. При цьому переважна більшість закарпатських трудових мігрантів "економлять на собі: їдять переважно картоплю і макарони без м'яса, лиш би більше грошей передати додому" (інтерв'юєр – В. Тимар, 53 роки) [16, с. 92].

Якщо ж брати безпосередньо умови їх життя за кордоном, то у РФ в останні роки дедалі більшою популярністю користується оренда "койко-місць" [5, с. 138], натомість у західноєвропейських країнах доволі поширеною є практика проживання безпосередньо у помешканні господаря. Як розповідав М. Полажинець "дешевше всього обходиться орендувати спальне місце в трьохкімнатній квартирі, де разом живуть від 12 до 15 чоловік. А як така квартира ще й на околиці столиці, то вартість проживання у ній не перевищить 2 тис. рублів на місяць" [22, с. 43]. Оголошень про здачу такого житла тепер достатньо. Хтось спеціально облаштовує ті самі "койко-места", а хтось просто здає обшарпану, брудну однокімнатку і вказує, що в ній можуть жити хоч 20 "громадян СНГ" [6].

Загалом, гастарбайтерам вибрати не доводиться, особливо якщо вони знаходяться у країні нелегально. І, між іншим, "квартира на десятьох – не найгірший варіант. Нерідко наших селять у ще не збудованих підземних парковках, будинках і дитячих садках, призначених під знесення. Без світла, тепла, води і інших благ цивілізації. А спроба покращити умови у такому місці може навіть закінчитися нещастям..." – розповідав П. Кентеш, який сам ось уже 7 років заробляє на будівництвах РФ і живе в описаних ним умовах [29, с. 19]. "Їхня адреса – не дім і не вулиця. Підвали житлових будинків, побутові і занедбані цехи стають притулком мігрантів. Кожен мешканець цього підвалу платить щомісяця по 500 рублів – за світло і воду" [8]. Деякі мігранти "з метою економії живуть на території роботодавців. Ті, у свою чергу, зловживають цим: коли приходить час розплачуватися, вони викликають міграційну поліцію і просто видворяють їх... Ми працюємо більше 12 годин на день, не маємо перерви на обід, вихідних і відпусток. Часто нам не виплачують зарплату. Живемо в антисанітарних умовах..." (інтерв'юєр – В. Гашпур, 31 рік) [25, с. 51]. До того ж за останні 2–3 роки дедалі частішими є повідомлення, що свідчать про далекі від людських умови

життя українських мігрантів за кордоном. Так, вражає своєю жорстокістю, показом реальної "привабливості" життя і праці наших на чужині повідомлення, що з'явилося у період надзвичайних холодів, що охопили Європу на початку лютого 2012 р.: "Через холоди вже загинули як мінімум сім осіб. Зокрема, жертвою холодів стала 48-річна українка, яка померла від переохолодження в прибережному містечку Остія, ночуючи в бараці разом з іншими іммігрантами" [2].

Робочі місця, які займають закарпатські трудові мігранти, корінні жителі освоїти не поспішають. Однак робота ця – виключно чорна: "Тільки чорнороби, ми там починаючи з прибиральниці, доглядальниці, няні, фасувальниці... – ось уся робота, яка нам надана. За освітою чи знаннями чого-небудь влаштуватися на роботу за кордоном приїжджим не можна" (інтерв'юер – М. Пацкан, 25 років) [27, с. 61]. "З ними поводяться як з кріпаками, – стверджує журналіст однієї з німецьких газет. – У деяких випадках сезонним працівникам, у більшості своїй іноземцям, що страждають діабетом, навіть заборонялося проносити з собою в дешеві готелі, де вони проживали, необхідні їм медикаменти" [11].

Модель найму співробітників на тимчасові контракти із використанням фірм-посередників у якості формальних роботодавців – дедалі популярніша схема зайнятості для великих концернів. У Німеччині вона називається "використанням орендованих співробітників" [11]. Формально залучені на тимчасові проекти працівники мають трудовий договір не з кінцевим роботодавцем, а тільки із фірмою-посередником, яка, у свою чергу, поставляє співробітників на тимчасові роботи третім фірмам. Така модель дозволяє кінцевому роботодавцю істотно скоротити витрати на соціальні відрахування, а також позбутися зобов'язань щодо продовження контракту. Тисячі іноземців, які не розмовляють німецькою, регулярно завозяться компаніями із усієї Європи для роботи у гігантських складських центрах. "На 2–3 місяці нас розміщують в порожніх взимку недорогих мотелях. Умови проживання явно не дотягують до загальноприйнятих у Німеччині норм – по 7 чоловік в одній кімнаті, із багатогодинним очікуванням транспортування автобусами до місця роботи, із одним тільки холодним харчуванням. Найменші порушення навіть у вільний час караються штрафом, а то й звільненням. Більше того, весь час проживання в мотелях ми перебуваємо під постійним наглядом служб безпеки, наші особисті речі обшуковують" (інтерв'юер – Ф. Плешко, 38 років) [23, с. 142]. "І без того низька зарплата постійно скорочувалася через штрафи, які доволі часто накладалися. Наприклад, неохайна форма обходилася співробітнику в 25 євро, відсутність підпису про доставку пакета (навіть якщо скарги від клієнта не надходило) – у 77 €, а незачинена на час передачі пакету клієнту машина – в 100 €. Щоб виконати план доставки, ми проводили за кермом по 12–15 годин, всупереч вимогам техніки безпеки. При цьому керівники зміни прямо підбурювали нас перевищувати під час поїздки по місту дозволену швидкість руху, щоб укластися у графік доставки. А декому з нас доводилося спати прямо в машині" (інтерв'юер – Ф. Сабадош, 53 роки) [30, с. 73].

Банківського рахунку за кордоном в основному закарпатські мігранти не мають. Користувалися послугами банків лічені особи, здебільшого ті, хто перебуває за кордоном тривалий час [9, с. 62]. "Я в Чехії уже більше 20 років, а послугами банку почав користуватися лише десь у 2003-му, та й то ні гроші додому через банківські перекази не надсилаю, ні свої чеські рахунки через банк не оплачую. А рахунок відкрив лиш через те, що для легального оформлення документів треба мати і рахунок, і значні кошти на ньому, і медичну..." (інтерв'юер – І. Горбач, 41 рік) [19, с. 23].

Кожна країна-реципієнт, у якій працюють трудові мігранти із Закарпаття, має свої неформальні біржі праці для мігрантів із України. Так, наприклад, у РФ одна із найбільших стихійних вуличних бірж праці мігрантів робітничих спеціальностей, що приїхали із країн колишнього СРСР, знаходиться на перехресті Ярославського шосе і МКАД, у районі Перловка, підмосковного містечка Митищі [5, с. 137]. Більше сотні гастарбайтерів щодня пропонують свої послуги й на ринку "Каширський двір", на півдні Москви. А "невільничим ринком" Італії є площа Сан-Франческо у маленькому містечку Салерно, що на півдні Італії [12]. І, як відзначають трудові мігрантки із Закарпаття, "знайти роботу тут надзвичайно важко, бо навіть поганенький підзаробіток на дорозі не валяється. І взагалі, кожна національна меншина має в Італії свою таку "біржу". Отак наші жіночки сидять, стоять, курять, розмовляють, чекаючи на покупця їхніх рук, чи то пак, роботодавця, наче на давньому невольничому ринку у Кафі..." (інтерв'юер – Н. Бровді, 54 роки) [15, с. 15]. "На роботу можна чекати навіть тижнями, а то й місяцями... Посади, на які можуть розраховувати колишні наші вчителі, лікарі, та й прості робітники, невисокі: хатні робітничі, доглядачі німецьких, чорнороби на аграрних підприємствах, будівельних фірмах, заводах. Звичайно, наші стараються йти уже за порадою якоїсь подруги, яка вже там роками, на уже реально існуюче місце, та буває, по-всякому виходить" (інтерв'юер – Є. Барна, 47 років) [25, с. 55]. Коли у відвідувачів "біржі" закінчуються гроші, а їх одяг втрачає пристойний вигляд, виручає Карітас – благодійна установа, яка фінансується Католицькою церквою. Тут можна поїсти, переночувати, підібрати собі сякий-такий одяг. Дехто з

наших молодих жінок не витримує такого режиму і пристає на пропозицію сутенерів працювати на "страді", тобто опановувати професію повії [12].

Якщо у РФ та більшості країнах Західної Європи працедавці самі винаймають на подібних "невільничих ринках" собі робітників, то італійці на "біржу" не ходять, бо не хочуть мати справу із незнайомими особами. Вони наймають тих, кого порадять їм родичі, колеги, сусіди, знайомі. Тобто, діє замкнена система найму. Наші земляки, такі ж заробітчани, виконують у ній роль агентів. Наприклад, просить господиня свою хатню робітницю: підбери для моєї знайомої таку ж чесну, працюовиту, відповідальну працівницю, як і сама. Та йде на "біржу", де здійснює своєрідний кастинг (відбір). Перемагає той, хто, не вагаючись заплатить агентові за посередництво 200–400 євро [12]. Подібне "клієнтство", правда, трохи у видозміненому вигляді подекуди діє ще й у близьких до Закарпатської області – Чехії та Словаччині. І хоча багато дослідників відзначають занепад "клієнтства" у порівнянні із 90-ми рр. XX ст., та згідно із авторськими опитуваннями, подібна система існує ще й у 2000-х рр.

До того ж закарпатська міграція у Європі та РФ суттєво відрізняється. У Європі наші мігранти, навіть попри те, що більшість із них (65–70 %) перебувають на нелегальному становищі, живуть у режимах правових держав і міжнародному режимі прав людини. Заробітчани працюють і, якщо не порушують закону, роками перебувають у певній країні. Можуть створити громаду, зокрема, церковну. Українські мігранти, згідно із європейськими стандартами, рано чи пізно вимагають легалізації. Міграція у Росії є зовсім іншою. По-перше, вона здебільшого сезонна – туди не їдуть, як у Європу, на роки, адже там наші заробітчани набагато менш захищені, їх можуть обманути свої ж роботодавці чи пограбувати. А в Європі значна кількість ризиків, пов'язана із процедурою виїзду та проблемою адаптації. Хоча тепер мігранти їдуть уже до рідних, знайомих, друзів. Українські соціальні мережі в еміграції є добре розвинуті, тому ті, хто потрапляють в ЄС уперше, знаходять і притулок і рекомендації для працевлаштування. По-друге, у Росії українці не гуртуються в спільноти, вони можуть "розчинитися" у російському суспільстві й, по суті, залишаються безправними та беззахисними. Це є найбільшою проблемою [4, с. 125].

До особливостей заробітчанства у РФ належить і те, що у середовищі робітників-іноземців утворилися свого роду касты, представники яких, зазвичай, виконують суворо визначені види робіт, що зумовлюється різним індустріальним розвитком країн колишнього СРСР. На найнижчій ступені – люди, які займаються важкою некваліфікованою фізичною працею. Наприклад, копанням ям, риттям траншей, розвантажувальними роботами [4, с. 126]. Як відзначав І. Понзель із Воловеччини: "На таку роботу погоджуються в основному приїжджі із країн Середньої Азії – із сільських районів Таджикистану, Узбекистану" [26, с. 43].

Додатковим чинником, що підвищує якість робочої сили з України, зокрема із Закарпаття, є можливість у російських підприємців вибору дисциплінованих працівників. Окрім того, нетривалість контрактів дає змогу вчасно звільнитися від небажаних працівників. "Якщо господареві щось не полюбитися, то він може в будь-яку хвилину знайти собі іншого робітника. Там, у Росії, вже ніхто з тобою не панькається ..." – говорить Т. Симканич [13, с. 15]. Режим праці, побутові умови тимчасових працівників із більшою вірогідністю можна визначити як важкі, ніж нормальні, помітна дискримінація в оплаті праці, частими є випадки її невивлати [5, с. 136]. "Найгірше у цій ситуації те, що жодних грошей за свою роботу можна не отримати", – описує принади трудової міграції у РФ І. Івашко, і зі свого ж досвіду додає: "Нам минулого року перед від'їздом, а відпускали нас малими групами, в черговий раз пообіцяли розрахуватися. Вранці зібрали й відвезли нас на вокзал, знову ж таки, сказавши, що гроші виплатять. На пероні кожному вручили білети й попросили дочекатись касира для остаточного розрахунку. Приїхав поїзд додому, а от хоч-когось із нашими чесно заробленими грошима ми так і не дочекалися" [26, с. 63]. Крім цього, на території РФ поширеними є злочини, пов'язані з торгівлею людьми або іншими незаконними явищами щодо особи.

Характерною особливістю трудових мігрантів до РФ є те, що більшість з них, особливо водії та шахтарі (на відміну від будівельників) не змінюють своїх професій. Так, І. Малорець розповідав: "Я за професією шофер, маю три категорії. У Росії також знайшов собі аналогічну роботу. Значить, я роблю по спеціальності і вчивимся не даремно" [14, с. 109]. І лише на будівництві в РФ підробляють люди різних професій. Багато із них володіє декількома професіями. Мігранти здебільшого мають високі розряди [3, с. 35].

"У Москві заробітчанин потрапляє на одне із будівництв. Це може бути аеропорт, Москва-Сіті, елітний житловий комплекс, загородний котедж, транспортна розв'язка – всюди робить наш брат. Робота у нього важка, умови роботи ще гірші. Сплять наші там мало, харчуються погано, роблять найважчу і найбруднішу роботу. Бувають випадки, наші на будівництві вмирають. Чоловіка може здути вітром із криші будівлі, на нього може щось впасти, він може захворіти. Зазвичай, цього ніхто не помічає, поки тіло відвозять у чорному пакеті, хазяїн вирішує всі питання, щоб ніхто не дізнався про смерть людини, якої по документам ніколи й не було (хіба що чоловік робив зі своїми

односельчанами – там діватися ніде – дають знати додому). Його більш вдалі "друзья" знімають все на мобільний, супер тема для обговорення. Часто нашим не платять грошей і тоді він виходить за забор будівництва, іде на інше місце – розборки робити нема сенсу, собі ж гірше буде" – описує умови праці у РФ І. Данилко [21, с. 2]. О. Шипович, яка пропрацювала у Москві десять років, додає: "Я зустрічаю співвітчизників за кермом маршруток, в кафе офіціантами, касирами в супермаркетах. Не уявляю, як вони справляються з платою за житло. Однокімнатна сьогодні коштує мінімум 20 тисяч рублів, це далеко від центру, в районі метро "Медведково", та і убогі умови. А зарплата того ж касира буває і 17 тисяч. Люди в основному йдуть працювати в громадське харчування, тому що є можливість влаштуватися без офіційного оформлення. Якщо ж працювати легально – потрібно платити податок 17 %. Додайте ще 13 % прибуткового, і вийде, що приїжджому потрібно віддавати третину зарплати на податки" [18, с. 57]. Отже, зняти квартиру у Москві для наших заробітчан, справа недешева. Мало того, що щомісячна орендна плата по кишені не кожному приїжджому підкорювати російську столицю закарпатцю, так ще й уперше доведеться заплатити не за місяць, а за цілих три. Через це кожен виживає як може: хто знімає квартиру "на виселках" разом із друзями, хто селиться у комуналку. Однак і такий варіант під силу далеко не кожному [4, с. 128].

Усі заробітчани "вирвали" себе із сімейного життя, такого не легкого, але такого звичного для кожного з нас, потрапили в інший вимір, де панує інша мова, інший менталітет, інші звичаї й традиції. "Важко звикнути до зовсім інакшого життєвого укладу. Там, за кордоном, живуть зовсім не так як у нас. Те, що для нас здається звичним, у них неприйнятне, а їхнє – чуже для нас" (інтерв'юер – І. Самборський, 35 років) [28, с. 1]. "Зустрічаюсь із співвітчизницями і читаю ті ж думки у них в очах: приниження, заляканість, приховану сльозу і щось у горлі, що не дає говорити. Причиною є те, що ми замкнуті, фактично позбавлені волі, живемо не своїм життям, а життям людей, у яких працюємо" (інтерв'юер – О. Курта, 39 років) [20, с. 24]. "Рідко кому з нас щастить отримати за кордоном справді хорошу роботу. Жорстока реальність заробітчанства – безсонні ночі та постійні нервові стреси. Більшість іноземців ставляться до нас, українців, як до третьосортних людей. Потрібні ми їм тільки як дешева робоча сила. Та й то більшість наших винаймають тільки переконавшись, що ніхто з громадян країн-членів ЄС не претендує на цю роботу" (інтерв'юер – І. Цубера, 25 років) [24, с. 4].

Закарпатські заробітчани, незалежно від країни-реципієнта, у результаті тривалої, важкої фізично, та й душевно, праці за кордоном, виснажені як морально, так і тілесно. А фізичний та психологічний стрес не минає безслідно. Саме у ситуаціях соціальної ізоляції народжується синдром, який українські психіатри прозвали "італійським". Він полягає у станах розпачу, депресії, безнадії, відчутті безпорадності, агресії та злості, подекуди проявляється навіть у соціальній дезадаптації й розладах ідентичності [10]. Часто роль психологів беруть на себе друзі та священники. Загальновідомою є пасторська служба для заробітчан у таких країнах, як Італія, Іспанія, Греція, Португалія, Чехія тощо. Для багатьох мігрантів дає можливість поспілкуватися з близькими людьми і отримати бажану підтримку всесвітня мережа Інтернет.

Отже, трудова міграція закарпатців побудована переважно за стратегією маргінальної ринкової ніші, тобто, вони зголошуються виконувати переважно ті роботи, які не приваблюють громадян країни-реципієнта. У зв'язку з тим, що значна частина заробітчан продовжує працювати за кордоном нелегально, вони часто піддаються дискримінації й насиллю, нелюдським і небезпечним умовам проживання із обмеженим доступом до соціальних послуг і медичного захисту. З іншого боку, із отриманих у ході авторського польового дослідження матеріалів видно, що трудова міграція прививає нові норми стилю життя, поведінкових моделей, стандартів і цінностей у наших людей. Позитив заробітчанства – знайомство із життям і культурою інших країн, фінансова вигода, вивчення іноземної мови, набуття досвіду на ринку праці тощо.

Список використаних джерел

1. Андреева Т. В. Трудовые миграции из Украины в Россию: стратегии социально-экономического развития домохозяйств: диссерт. канд. социол. наук. 22.00.04. / Т. В. Андреева – Санкт-Петербург, 2008. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/trudovye-migratsii-iz-ukrainy-v-rossiyu-strategii-sotsialno-ekonomicheskogo-razvitiya-domokh>.
2. Аномальные холода в Италии: Украинская заробитчанка погибла от переохлаждения. – Режим доступу: http://censor.net.ua/news/196267/anomalnye_holoda_v_italii_ukrainskaya_zarobitchanka_pogibla_ot_pereohlajdeniya.
3. Білецький С. Соціально-економічні аспекти трудової міграції з України / С. Білецький, А. Хохлюк // Україна: аспекти праці. – 1999. – № 4. – С. 34–42.
4. Кичак О. Ю. Особенности трудовой миграции закарпатцев в РФ в начале XXI века (результаты полевых исследований) / О. Ю. Кичак // "Актуальные вопросы общественных наук: социология, политология, философия, история": материалы XXVI международной заочной научно-практической конференции (15 июля 2013 г.) – Новосибирск: Изд. "СибАК", 2013. – С. 123–134.
5. Кичак О. Ю. Трудова міграція українців Закарпаття на початку XXI століття та її культурно-побутові наслідки: Монографія / О. Ю. Кичак. – Ужгород: Гражда, 2012. – 368 с.: іл.
6. Койко-место – приют для гастарбайтера. – Режим доступу: <http://www.pravda.ru>.
7. Мужчины в XXI

веке // Международная конференция "Трансформации маскулинности в XXI веке". – Режим доступу: http://polit.ru/article/2011/12/11/gender_conf. 8. Новиков М., Сedaков П. Путь гастарбайтера: от вокзала до вокзала / М. Новиков, П. Сedaков // Forbes. – Режим доступу: <http://m.forbes.ru/article.php?id=240561>. 9. Пирожков С. Зовнішня міграція в Україні: причини, наслідки, стратегії / С. Пирожков, О. Малиновська, Н. Марченко. – Київ: Академпрес, 1997. – 127 с. 10. Сороневич М. Українські доглядальниці несуть знак чужини / М. Сороневич // Українська газета в Італії. – Режим доступу: <http://www.gazetaukrainska.com/2009-12-17-14-42-49/2010-01-04-13-51-17/3452-2013-04-02-10-39-30.html>. 11. Сумленный С. Рабство по-европейски. Скандал на немецких складах компании Amazon: охранники-неонацисты издевались над гастарбайтерами / С. Сумленный // Эксперт. – Режим доступу: <http://m.expert.ru/expert/2013/08/rabstvo-po-evropejski>. 12. Чужі серед чужих, чужі серед своїх. 3 життя українців в Італії // Навігатор. – Режим доступу: <http://www.navihator.net/specproekty/view/id/36>. – 9 серпня 2011 р. 13. Щоденник польових досліджень автора, проведених у с. Довге Іршавського району (червень 2008 р.) // Архів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Ужгородського національного університету за 2008 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю). – 141 с. 14. Щоденник польових досліджень автора, проведених у с. Сільце Іршавського району (липень 2008 р.) // Архів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Ужгородського національного університету за 2008 р. – Зошит № 2 (інтерв'ю). – 147 с. 15. Щоденник польових досліджень автора, проведених у м. Іршава Іршавського району (жовтень 2013 р.) // Архів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Ужгородського національного університету за 2013 р. – Зошит № 2 (інтерв'ю трудового мігранта). – 26 с. 16. Щоденник польових досліджень автора, проведених у с. В. Раковець Іршавського району (липень-серпень 2007 р.) // Архів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Ужгородського національного університету за 2007 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю). – 98 с. 17. Щоденник польових досліджень автора, проведених у с. Річка Міжгірського району (жовтень 2013 р.) // Архів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Ужгородського національного університету за 2013 р. – Зошит № 3 (інтерв'ю трудового мігранта та їх рідних). – 71 с. 18. Щоденник польових досліджень Британюк М., проведених під час етнографічної практики у смт. В. Бичків Рахівського району (літо 2010 р.) // Архів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Ужгородського національного університету за 2010 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю). – 151 с. 19. Щоденник польових досліджень Горбач Л., проведених під час етнографічної практики у с. Сасівка Свалявського району (літо 2009 р.) // Архів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Ужгородського національного університету за 2009 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю). – 38 с. 20. Щоденник польових досліджень Грицько М., проведених під час етнографічної практики у с. Кошелево Хустського району (літо 2010 р.) // Архів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Ужгородського національного університету за 2010 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю трудових мігрантів). – 95 с. 21. Щоденник польових досліджень Керечанин І., проведених під час етнографічної практики у с. Імстичево Іршавського району (літо 2010 р.) // Архів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Ужгородського національного університету за 2010 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю трудового мігранта). – 69 с. 22. Щоденник польових досліджень Курин М., проведених під час етнографічної практики у с. Лопушне Міжгірського району (літо 2009 р.) // Архів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Ужгородського національного університету за 2009 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю). – 78 с. 23. Щоденник польових досліджень Мешко І., проведених під час етнографічної практики у с. Тур'я-Ремета Перечинського району (літо 2009 р.) // Архів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Ужгородського національного університету за 2009 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю). – 155 с. 24. Щоденник польових досліджень Мотрі В., проведених під час етнографічної практики у с. Водиця Рахівського району (літо 2009 р.) // Архів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Ужгородського національного університету за 2009 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю). – 142 с. 25. Щоденник польових досліджень Печкан О., проведених під час етнографічної практики у с. Синевир Міжгірського району (літо 2010 р.) // Архів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Ужгородського національного університету за 2010 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю трудового мігранта). – 57 с. 26. Щоденник польових досліджень Понзель А., проведених під час етнографічної практики у с. Лази Воловецького району (літо 2009 р.) // Архів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Ужгородського національного університету за 2009 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю). – 73 с. 27. Щоденник польових досліджень Прокоп Г., проведених у с. Лисичево Іршавського району (літо 2009 р.) // Архів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Ужгородського національного університету за 2009 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю трудового мігранта). – 87 с. 28. Щоденник польових досліджень Сегляник Д., проведених під час етнографічної практики у с. Ізки Міжгірського району (літо 2010 р.) // Архів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Ужгородського національного університету за 2010 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю трудового мігранта). – 21 с. 29. Щоденник польових досліджень Товт М., проведених під час етнографічної практики у с. Горонда Мукачівського району (літо 2009 р.) // Архів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Ужгородського національного університету за 2009 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю). – 41 с. 30. Щоденник польових досліджень, проведених під час етнографічної практики у с. Сасово Виноградівського району (літо 2010 р.) // Архів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету

Оксана Кичак

**БЫТ ЗАКАРПАТСКИХ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ ЗА РУБЕЖОМ
В НАЧАЛЕ XXI В. (РЕЗУЛЬТАТЫ ПОЛЕВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ)**

Статья подготовлена на основе полевых исследований (анкетирование и интервью трудовых мигрантов Закарпаття). Здесь дается информация об особенностях повседневной жизни и условиях труда закарпатских заробитчан в странах назначения. Особенности трудоустройства и удачного заработка за рубежом связываются с экономическими трансформациями в мире и психологическими и культурными трансформациями, которые происходят на чужбине с закарпатцами. Значительное внимание в исследовании уделяется сравнению и описанию положения местных трудовых мигрантов в России и странах Западной Европы.

Ключевые слова: быт, трудовые мигранты Закарпаття, страны-реципиенты, начало XXI века, полевые исследования.

Oksana Kychak

**EVERYDAY LIFE OF TRANSCARPATHIAN LABOUR MIGRANTS ABROAD AT THE
BEGINNING OF THE 21ST CENTURY (RESULTS OF FIELD STUDIES)**

The article is based on a wide range of field studies (questionnaires and interviews of Transcarpathian labour migrants). It provides information about the peculiarities of everyday life and working conditions of labour migrants in the host countries. Features of successful employment and earnings abroad are associated here with economic transformations in the world, as well as the psychological and cultural transformations that occur with Transcarpathian citizens in foreign countries. Much attention is paid to the comparison and description of the situation of local labour migrants in Russia and the West Europe. Particular emphasis is placed on the importance of social networks in the migration process.

Key words: way of life, labor migrants in Transcarpathia, the host country, in the beginning the XXI century, field studies.